

РЕЄСТРАЦІЯ ПРИРОДНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ У ЛЬВІВСЬКІЙ ЕПАРХІЇ В ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

Львівська єпархія на час прийняття унії (1700 р.) мала свою, вироблену десятиліттями традицію реєстрації природного руху населення, започатковану в часи Петра Могили. Не зупиняючись тут докладніше на характеристичні метричних реформ у Львівській єпархії другої половини ХVІІ ст.¹, зазначимо тільки, що вони не призвели до повсюдного впровадження серед духовенства практики систематичного обліку парафіян². На сьогодні в бібліотечних і музейних збірках України вдалося виявити всього-навсього 26 метричних книг³, що охоплюють період до 1700 р., причому жодна з них не стосується території Поділля, яке входило до складу Львівського владичтва як окрема Кам'янецька єпархія⁴. Через недослідженість реєстрації природного руху населення в єпархіях Київської митрополії⁵ залишається відкритим питання про те,

¹ Докладніше про це див.: *Мирон [Франко И.]* Йосиф Шумлянський, последний православный епископ львовский и его "Метрика" // Киевская старина. 1891. Т. 33. С. 337-362; Т. 34. С. 1-21; *Andrusiak M.* Józef Szumlański, pierwszy biskup unicki lwowski (1667-1708). Lwów, 1934. S. 141-145.

² Про це є прямі вказівки в "Метриці" львівського єпископа Йосифа Шумлянського, виданій у 1687 р. (далі — Метрика): "Правда и то, же по Могилянской см[е]рти, в нѣкоторых Ц[е]рквахъ albo Діецедіахъ и Книга таа Метрика праве южь была оумерла..., и ако бы въ Могиль перстю недбалства Пастырского и пѣском лѣнивства особ д[и]ховныхъ такъ была загромажена, ижъ розумѣли нѣкотори, же той Книги нѣгды не было на свѣтъ" // Національний музей у Львові (далі — НМЛ), від. рукописів і стародруків, Сдк-694, арк. 7-7 зв.; *Мирон [Франко И.]* Йосиф Шумлянський... // Киевская старина. Т. 34. С. 2. "Метрика" Й. Шумлянського свого часу вже була опублікована (Акты, относящиеся к истории Западной России. Санкт-Петербург, 1853. Т. 5. С. 196-207) та описана (*Запаско Я., Ісаєвич Я.* Каталог стародруків, виданих на Україні. Львів, 1981. Кн. 1 (1574-1700). С. 101 (№ 641); *Свенцицкий И.* Каталог книг церковнословянской печати. Жовква, 1908. С. 129-130 [№ 452-454]).

³ Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі — ЛНБ НАН України), від. рукописів, ф. 3 (Бібліотека та центральний архів монастирів оо. василіан у Львові), оп. 1, спр. 284, 380; ф. 77 (Антін Петрушевич), оп. 4, спр. 106, 269, 454; НМЛ, від. рукописів і стародруків, Ркк-99, 797, 798, 840, 870, 966, 1107, 1172, 1556, 1588, 1590, 2843, 2846, 2849, 2850, 2855, 2875, 2878, 2879, 2881; Ркл-609.

⁴ Як твердить київський науковець В. Любченко, метричні книги в уніатських парафіях Поділля почали вестися в 20-х роках ХVІІІ ст. (*Любченко В. В.* Колекція подільських метричних книг ХVІІІ ст. як джерело історико-краєзнавчих досліджень // Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 1995. С. 170). Однак ретельніше вивчення джерел довело, що на Поділлі після турецької окупації 1672-1699 рр. ведення метрик відновлено дещо раніше. Наприклад, у с. Пубічок Королівського деканату, що на Західному Поділлі, метричні записи про хрещення велися вже з 1717 р. (НМЛ, від. рукописів і стародруків, Ркл-106, арк. 17 зв.).

⁵ Серед дослідників до 1939 р. тільки Богдан Барвінський вивчав метричну практику стосовно Львівської єпархії другої половини ХVІІ — початку ХVІІІ ст. (*Барвінський Б.* Метрики в сільській практиці ХVІІІ ст. // Записки НТШ. Львів, 1903. Т. 56. С. 23-25 (Miscellanea); під цією ж назвою робота опублікована також у збірнику статей автора: *Барвінський Б.* Історичні причинки. Розвідки, замітки і матеріали до історії України-Руси. Жовква, 1908. Т. 1. С. 112-114). Уніатські метричні книги середини ХVІІІ ст. для вивчення населення Бережанського деканату використовував польський науковець Богдан Пучинський (*Puczyński B.* Ludność Brzeżan i okolicy w ХVІІ і ХVІІІ в. // *Przeszość Demograficzna Polski. Materiały i Studia* (далі — PDP). Warszawa, 1971. Т. 4. S. 177-214). У радянський період акти візитацій церков Правобережної України ХVІІІ ст. і так звані сповідні списки досліджував демограф А. Перковський (див.: *Перковский А. Л.* Народонаселение Украины в ХVІІІ веке. Автореф. дисс. канд. ист. наук. Киев, 1968; *Його ж.* Демографічне джерело для використання в нарисах з історії міст і сіл УРСР // Український історичний журнал (далі — УІЖ). 1965. № 6. С. 106-111; *Його ж.* Довголітні люди на

якою мірою запровадження унії вплинуло на поліпшення метричного обліку населення в Львівській єпархії у перші роки XVIII ст. Є підстави твердити, що вплив латинської традиції з її централізацією, строгою церковною дисципліною та раціоналізмом у той період був мінімальним.

Метрична реформа на Замоїському синоді 1720 р. Для організаційного зміцнення уніатської церкви у XVIII ст. вирішальне значення мав Замоїський синод 1720 р., скликаний митрополитом Левом Кішкою⁶. У числі інших справ, піднятих на ньому, було й питання ведення метричних книг в уніатських парафіях. Воно не розглядалось як окрема проблема, а порушувалось у зв'язку з докорінною реформою літургії та обрядів.

На синоді було зазначено, що кожен священик зобов'язаний вести в парафії чотири метричні книги: хрещених, вінчаних, померлих і реєстр усіх живих парафіян⁷. У цьому плані синод не вніс якихось "новин" для Львівської єпархії, адже єпископ Й.Шумлянський ще в 1687 р. також вимагав від підлеглих йому парохів старанного ведення усіх чотирьох категорій книг⁸. Втім, і православна "Метрика" Й.Шумлянського 1687 р., й уніатські синодальні постанови 1720 р., нічого не говорять про форму метричного запису чину похорону, а також не зазначають, про що повинні інформувати реєстри парафіян (*Libri status animarum*) і з якою періодичністю такі списки священиками мають складатися.

Правобережній Україні в XVIII ст. // УІЖ. 1966. № 2. С. 106-109; *Його ж.* Структура українського поселення на Південному Правобережжі в другій половині XVIII ст. (історико-географічний нарис) // Історичні джерела та їх використання. Київ, 1966. Вип. 2. С. 149-162; *Його ж.* Українське населення в 60-70-х роках XVIII ст. // УІЖ. 1968. № 1. С. 115-119). На уніатські метричні книги та реєстри парафіян як цінне демографічне джерело звернув увагу М.Крикун (*Крикун Н.Г.* Документальные источники по демографии Правобережной Украины XVIII века // *Историографические и источниковедческие проблемы отечественной истории.* Межвуз. сб. науч. трудов. Днепропетровск, 1983. С. 81-88; *Его же.* Документальные источники по истории населения Правобережной Украины кануна и периода освободительной войны украинского народа 1648-1654 гг. // *Проблемы историографии и источниковедения истории СССР.* Сб. науч. трудов. Днепропетровск, 1979. С. 128). В останні роки серед науковців зростає зацікавлення метричними книгами (*Любченко В.Б.* Колекція подільських метричних книг... С. 170-173). Вартим уваги є багатий досвід польської та західноєвропейської історіографії щодо використання метричних книг у демографічних дослідженнях, який вимагає спеціального аналізу (див., зокрема: *Крикун М.Г.* Питання демографії Польщі доби пізнього феодалізму в сучасній польській історичній літературі // *Проблеми слов'янознавства.* Львів, 1979. Вип. 20. С. 132-141; *Палли Э.* Естественное движение сельского населения Эстонии (1650-1799). Таллин, 1980. Т. 1-3; *Самаркин В.В.* Историческая демография западноевропейского средневековья // *Вопросы истории.* 1977. № 2. С. 186-192; *Giejsztorowa I.* Wstęp do demografii staropolskiej. Warszawa, 1976; див. також рецензію на цю монографію М.Г.Крикуна в: *Вопросы истории.* 1977. № 8. С. 187-190; *Kuklo S.* Problematyka badawcza europejskiej demografii historycznej w dziesięcioleciu 1975-1985 // *PDP* [1991]. [Т.] 18. S. 93-115.

⁶ *Федорів Ю.* Замоїський синод 1720 р. Рим, 1972. С. 21-22; *Bilanych J.* Synodus Zamostiana an. 1720 (eius celebratio, approbatio et momentum). Romae, 1960. P. 38-39.

⁷ Tit. X: „Quilibet habeat quatuor libros distinctos, ad rectam Parochiae administrationem necessarios: in quorum primo Status, et numerus animarum: in secundo Baptizati: in tertio Coniuncti in matrimonio: in quarto Mortui totius Parochiae describantur” (Synodus provincialis ruthenorum Habita in Civitate Zamosciae Anno MDCCXX sanctissimo domino nostro Benedicto PP. XIII dicata (далі — Synodus...). Romae, 1724. P. 105); *Bilanych J.* Synodus Zamostiana... P. 89. У досліджуваний період духовенство Львівської єпархії не практикувало ведення реєстрів парафіян, що підтверджують і матеріали візитації 1730-1733 рр. Див., наприклад, характерний запис у протоколі візитації церкви с. Руда Жидачівського деканату: „Regestru nie było” (НМЛ, від. рукописів і стародруків, Ркл-12, арк. 44 зв.).

⁸ „мѣй же теды Книгѣ сію Метрикѣ, вписѣй в ню Имена всѣхъ в Парафіѣй твоей Родащихся, Крѣс]тящихся, и Обрѣчающихся, а такъ бѣдешъ мѣти готовый реестръ всѣхъ живыхъ, и мертвыхъ” (Метрика. Арк. 4 зв.).

Намагаючись уконституювати та суттєво поліпшити документування обліку населення в усіх парафіях, Замойський синод прийняв низку ухвал, покликаних запобігти нищенто метричних книг і недбалому веденню записів у них. Кожний священник у разі переходу в іншу парафію був зобов'язаний залишити метрику своєму наступникові, "щоби завжди залишалася при церкві"⁹. Якщо ж церковна влада виявляла якісь зловживання або занедбаня метричної реєстрації, то на порушників мали накладатися дисциплінарні стягнення або грошові штрафи¹⁰ (у разі відсутності в параха метричних книг штрафи могли сягати до 50 злотих на потреби власної церкви¹¹).

Успішне впровадження постанов Замойського синоду щодо метричної реєстрації в практику Львівської єпархії залежало, головним чином, від налагодження дієвої системи контролю за виконанням його рішень. У той час єдиним дієвим засобом такого контролю були генеральні візитації, які, згідно з постановами Замойського синоду, мали проводитися щороку особисто єпископом або уповноваженими від нього особами (генеральними візитаторами).

Замойський синод розробив детальну інструкцію для візитаторів, в якій, серед іншого, йшлося про їхній обов'язок контролювати наявність у канцелярії священника усіх чотирьох метричних книг¹². Проте на практиці візитаційний контроль за метричними книгами носив радше формальний, поверховий характер і зводився в основному до констатації факту їх наявності в парафіях, у зв'язку з чим багато питань (оправа книг, роздільне ведення записів хрещення, миропомазання, вінчання, поховань, достовірність, читабельність та хронологічність записів тощо), по суті, випадали з поля зору ревізорів. Разом з тим акти візитацій є єдиним масовим джерелом, що дає змогу дослідникові бодай у загальних рисах відтворити метричну практику в уніатських парафіях.

Для першої третини XVIII ст. найбільш повні й достовірні відомості про реєстрацію природного руху населення в Львівській єпархії подає генеральна візитація 1730-1733 рр.¹³ Її матеріали й лягли в основу цього нашого дослідження. Територіальні рамки останнього обмежуються Галицьким і Львівським офіціалатами, тобто тодішнім Руським воеводством (без Сяноцької та Холмської земель). Слід також відзначити, що для цих офіціалатів за 1730-1733 рр. не збереглися протоколи описів церков 24 деканатів. Для порівняння зазначимо, що з 1737 р. Галицький і Львівський офіціалати поділялися приблизно на 54 деканати¹⁴. Отже, наші підрахунки та оперті на них висновки будуть стосуватися лише 30 деканатів тодішньої Львівської єпархії.

⁹ „Hunc autem librum quilibet relinquere teneatur suo successori, itaut perpetuo maneat apud Ecclesiam” (Synodus... P. 68).

¹⁰ Ibid. P. 68, 91-92.

¹¹ „Qui deinceps eosdem libros non habuerit, mulctetur quinquaginta florenis in commodum suae Ecclesiae erogandis” (Ibid. P. 105).

¹² „An habeat libros Parochiam concernentes, videlicet, Baptizatorum simul Confirmatorum, Status Animarum, Matrimoniorum, et Mortuorum” (Quaestiones in Visitationibus indagande) // Synodus... P. 128).

¹³ Докладніше про її зміст і джерелознавчу вартість див.: Скоциляс І. Генеральна візитація Львівської єпархії 1726-1733 років: зміст та структура опису // Україна в минулому. Київ; Львів, 1996. Вип. 9. С. 186-203.

¹⁴ Така кількість деканатів Львівської єпархії, згідно з новим адміністративним поділом, була визначена на генеральній конгрегації 1737 р. (НМЛ, від. рукописів і стародруків, РкЛ-199, арк. 6-6 зв.). На жаль, дані про кількість деканатів на час проведення генеральної візитації 1730-1733 рр. в архіві львівської уніатської консисторії відсутні. Однак відомо, що в 1700 р. у Львівській єпархії (без її подільської частини) налічувалося всього 35 деканатів (Catalogus sacerdotum saecularium Ucrainorum dioecesis Leopoliensis, qui cum suis ecclesiis, duce episcopo Šumlanskyj, ad Ecclesiam Catholicam accesserunt // Monumenta Ucrainae historica. Romae, 1967. Vol. IV (1671-1701). P. 293-332). З цього випливає, що число деканатів на початку 30-х років могло бути меншим, аніж у 1737 р.

Реалізація ухвал Замойського синоду розтягнулась у Львівській єпархії на десятки років. Тож не дивно, що реформи, започатковані в Замості, на початках не принесли радикальних змін і в метричній реєстрації населення. Парафіяльне духовенство неохоче, а то й із супротивом, сприймало нововведення. Проте, перебуваючи під пресом контролю з боку деканів, візитаторів і судово-адміністративної влади єпископа, парахи мусили запроваджувати канцелярські архіви, що мали допомагати їм у душпастирській праці, сенсом якої в той час була повсюдна катехизація вірних. Для того, щоб володіти докладною інформацією про суспільне та приватне життя парафіян, їхню участь у релігійному житті, ставлення їх до церкви, ієрархія вимагала від священників точних відомостей про свою паству: реєстри народжених, вінчаних, померлих, списки осіб, що приступили до великодньої сповіді. Це давало б їм змогу добре орієнтуватися в природному русі населення та його чисельності на території парафій, мати достатню інформацію про будь-якого члена релігійної громади, а це, своєю чергою, полегшувало б індивідуальну катехизацію вірних.

"Зразкові" та "непорядні" метричні книги. Як же на практиці священники Львівської єпархії виконували покладений на них душпастирський обов'язок щодо реєстрації природного руху населення? Візитатори, обстежуючи протягом 1732-1733 рр. церкви Галицького та Львівського офіціалатів, виявили, що в приблизно 270-280 парафіях метричні книги велися достатньо кваліфіковано та належним чином зберігалися. Ревізори застосовували до них такі епітети, як "порядні", "належні", "дуже належні" тощо¹⁵.

Найкращий стан метричної реєстрації людної, згідно з відомостями візитаторів, був у Гологірському, Городенківському, Гримайлівському, Потоцькому, Рогатинському, Скалатському, Тернопільському (тут понад 20 парафій мали "порядні" метрики), Устецькому деканатах. Натомість дуже мало "порядних" метрик було в парафіях Войнилівського, Жидачівського, Заболотівського, Козівського, Оліївського деканатів.

На жаль, відомості про "зразкові" метрики Львівської єпархії в актах візитації 1730-1733 рр. дуже скупі. Зазвичай записи про метрики обмежуються констатацією факту про їхню наявність в парафії, а іноді вказується й категорія записів¹⁶, через що дати їхню повну характеристику неможливо. До речі, подібна убогість інформації характерна і для близьких за хронологією актів генеральної візитації 1739-1741 рр. "української" частини Київської митрополічної єпархії¹⁷.

Інша велика група парафіяльного кліру (щодо близько 220-230 парафій) не дуже обтяжувала себе пастирським обов'язком стосовно метричної реєстрації вірних, через що їхні метричні книги мали численні дефекти в хронології й повноті записів, часто були неоправленими і переважно містили тільки інформацію про новонароджених. Так, у с. Підгайчики Оліївського деканату місцевий священник вів записи в метричній книзі "характером незвичайним"¹⁸, а у с. Неслухів Кам'яно-Струмилівського деканату парох занотовував у метриці чини хрещення та вінчання "у незвичайній формі"¹⁹. У трьох випадках візитатори ствердили, що в книги внесено виключно відомості про хрещених дітей²⁰. Ряд інших метричних книг цієї категорії містили

¹⁵ Інколи траплялося, що "порядною" була тільки одна з категорій записів. Такий випадок мав місце в с. Чернятин Городенківського деканату, коли записи про хрещення були "порядними", а про вінчаних — "непорядними" (НМЛ, від. рукописів і стародруків, Ркл-11, арк. 30).

¹⁶ Як, наприклад, в акті візитації церкви Йоана Хрестителя в м. Городенка: "Metryki znajduią się tak Chrzczonych, jako u Slubow doskonale" (Там само. Арк. 16 зв.).

¹⁷ *Левицкий П.* Униатские визиты, или ревизии приходов 18 ст., как церковно-исторический материал. 1908 г. // Институт рукопису ЦНБ ім. В.Вернадського, ф. 304 (Дисертації Київської Духовної Академії), од. и ^ 2029, с. 347-348.

¹⁸ НМЛ, від. рукописів і стародруків, Ркл-12, арк. 73.

¹⁹ Там само. Арк. 22.

²⁰ У с. Дерхів Войнилівського деканату метрики "Slubney niemasz, dzieci zaś znajduie się" (Там само. Ркл-11, арк. 3 зв.); у селах Мечищів і Свистельники Завалівського деканату парох „tylko

велику кількість пропусків у записах, які до того ж були нерозбірливими²¹. Тому-то такого роду метрики й отримували від візитаторів такі означення, як "не дуже порядні", "непорядні" та "дуже непорядні".

"Не дуже порядними" ревізорами було кваліфіковано близько 30 книг. Найчисленнішу групу (близько 60) серед "дефектних" метричних книг склали метрики "непорядні". В описах 19 церков повідомляється, що в цієї категорії метрик наявні тільки записи про хрещення та вінчання парафіян²². У деяких протоколах знаходимо загальну оцінку стану книг, з яких можемо дізнатися, чому, власне, метрики були "непорядними". Наприклад, у м. Устя Устецького деканату "непорядна метрика" виявилася "нецілою"²³, а в с. Кореличі та м. Стратин Рогатинського деканату — "невідповідної форми"²⁴. Особливо негативну оцінку візитаторів отримали метричні книги в містечках Гологори (церква на передмісті) та Ходорів, селах Кам'яно-Струмилівського деканату — Желехів, Спас, Стрептів (в оригіналі — Стреплів), Журавенського деканату — Ляховичі Підгірні, Зборівського деканату — Товстоголови²⁵.

Види метричних записів. Нагадаймо, що згідно з рішеннями Замойського синоду, кожний парох був зобов'язаний провадити у себе в канцелярії окремо метричні книги хрещених, вінчаних і померлих. Проте протоколи візитацій свідчать, що ця вимога практично ніде не виконувалася. У жодній з церков візитатори не виявили роздільного ведення книг. Причому в більшості парафій священики реєстрували тільки народження та вінчання, опускаючи реєстрацію поховань. Так, підводячи підсумки візитації церков Бережанського та Гримайлівського деканатів, ревізори зауважили, що в цих краях ніде не прийнято вносити записи про померлих²⁶. Часто візитатори взагалі не розрізняють категорії записів. Більшість протоколів описів церков показують²⁷, що загальноприйнятою нормою для Львівської єпархії в першій третині XVIII ст. було ведення двох категорій записів (хрещення та вінчання) в одній книзі. Однак навіть в одній метричній книзі записи могли вестися не окремо, а почергово, тобто в хронологічній послідовності, одні за одними. Такий випадок (очевидно, не єдиний у тодішній душпастирській практиці) ревізори виявили в м. Горожанка

Baptizatorum ma" (Там само. Арк. 167, 167 зв.).

²¹ Наведемо кілька типових свідчень візитаторів: у с. Березівка Потоцького деканату парох „ma соё in confuso Baptizatorum et Matrimoniorum popisane" (Там само. Арк. 97); у с. Кабарівці Зборівського деканату священик „Metrykę pisze tylko nieporządnie, bo w Sexternach nieoprawne" (Там само. Ркл-12, арк. 54 зв.); відносно церкви св. Михаїла Архангела м. Козови з'ясувалося, що метрики „in ordinate popisane et defectuose" (Там само. Ркл-11, арк. 61); у с. Побіч Золочівського деканату метрика „nie porządna, ani zrozumieć que ordine pisana" (Там само. Ркл-12, арк. 71); у с. Словіта Плинянського деканату душпастир метрику „pokazał, ale nieporządna u mało co wpisuje" (Там само. Арк. 4 зв.); у с. Убині Кам'яно-Струмилівського деканату парох метрику „ma, ale tak w pisanu, iako też u czysti nie porządna" (Там само. Арк. 19 зв.).

²² Там само. Ркл-11, арк. 61; 71, 72 зв.; 76 зв., 77 зв., 97, 114 зв., 118 зв., 121, 123 зв.; 129, 130 зв., 148, 153, 165 зв..

²³ Там само. Арк. 129.

²⁴ „[Metryki] nieporządne, nec in forma debita" (Там само. Арк. 118 зв.).

²⁵ Там само. Ркл-11, арк. 148; Ркл-12. Арк. 22 зв.-23 зв., 34; 55 зв., 96.

²⁶ Наприклад, щодо Бережанського деканату ревізори зазначили, що там „Metryki tylko dwie części Duchowni zapisują, Krstu u Małżeństwa, a Zmarłych nigdzie nie zapisują" (Compendium Wizyty Dwunastu Protoprezbiterij w Roku 1732 Expedowaney [Там само. Ркл-11, арк. 182]).

²⁷ Характерними є такі записи: „ma dwie części", „Metryka iest w dwóch częściach", „ma Baptizatorum et Contrahentium", причому під терміном „дві частини" розуміється книга хрещених і вінчаних (див. опис церкви с. Березовиця того ж деканату: „Ma dwie części Metryki, dziecię okrszczonych u szlubow danych" [Там само. Арк. 209]), а „одна частина" („część iedna") означає книгу тільки хрещених (див. протокол візитації церкви с. Пніздична Тернопільського деканату: „[Metryki] część iedno ma, to iest dziecię tylko okrszczonych zapisanie" [Там само. Арк. 208 зв.]).

Устецького деканату²⁸. Усі три частини метрики мали тільки церкви сіл Боків Завалівського деканату, Коржова, Остра та Яргорів Устецького деканату, міст. Рогатин і Устя²⁹, а в Старому Скалаті, згідно з візитаційним протоколом, мав би існувати навіть реєстр парафіян, як четверта частина метрики³⁰. Не всі священники, які вели метрики, вносили туди записи про одруження. За нашими підрахунками, виключно метричними книгами новохрещених володіли 4 парахи Жуківського деканату, 4 — Заболотівського, 4 — Завалівського, 4 — Потоцького, 3 — Будилівського, 3 — Тернопільського. Загалом же вписуванням у метрики тільки новонароджених обмежувалися близько 40-50 душпастирів.

Метричні книги повинні були збергатися в церкві. Однак окремі згадки про втрати їх під час пожеж осель парохів свідчать, що вони містилися також у приватних помешканнях духовенства. Незважаючи на постанови Замойського синоду, більшість священників, з різних причин покидаючи парафію, забирали з собою й метричні книги³¹. Можна також припускати, що зі смертю пароха метрики або переходили у власність його родини, або зникали взагалі. Єпископські візитатори зауважували, що парахи мають метрики "за свого часу", "за свого побуту"³², тобто стосовно часу свого перебування у парафії. Отже, у Львівській єпархії в той час чимало уніатських священників, отримуючи парафію, змушені були розпочинати метричну реєстрацію "з нуля", на початках зовсім не орієнтуючись у чисельності парафіян і природному русі населення³³.

Формат, оправа книг, характер і повнота метричних записів. Переважно візитатори не зазначали формату та оправи книг. Наявні у візитаціях церков відомості стосовно цього мають випадковий характер, тому робити якісь висновки або й узагальнення не слід. І все ж спробуємо визначити хоча б деякі з характерних особливостей цих відомостей. Впадає у вічі, що чимало метричних книг, про які збереглися відомості, мали формат in folio та були оправлені "в чвірку"³⁴. Оправа книг мала сприяти надійнішому зберіганню метричних записів. Збереглися заяви парохів візитаторам про "віддачу метрик до оправи"³⁵; правда, не виключено, що дехто з цих пастирів, заявляючи про це, виправдовував відсутність метричних книг у парафії.

Єпископські посланці в усіх без винятку деканатах виявляли неоправлені книги, причому їх фізичний стан в переважній більшості випадків був незадовільним³⁶. Що ж собою являли такого роду книги? Окремі згадки візитаторів про метричні книги "w Sexternach"³⁷, очевидно, означають, що значне число священників для метричної

²⁸ "Baptizatorium y Matrimoniorum ma in confuso wкупie popisane y to Formą niezwycauną" (Там само. Арк. 130).

²⁹ Там само. Арк. 109, 129 зв., 132 зв., 133, 134 зв., 172 зв.

³⁰ Там само. Арк. 198 зв.

³¹ Священик с. Виписки Гологірського деканату скаржився візитаторам, що, прибувши на парафію, метричних книг "nic nie zastał" (Там само. Ркл-12, арк. 103).

³² Там само. Ркл-11, арк. 24 зв., 132 зв.

³³ Зокрема, в м. Зборові візитатори зауважили, що місцевий парох "Metrykę od wkroczenia pierwszego do Parochyi zaczął sobie porządnie pisać" (Там само. Ркл-12, Т-рк. 49).

³⁴ Наприклад, у с. Ладичин Теревовлянського деканату метрика "porządna in 4to dwie części" (Там само. Ркл-11, арк. 216).

³⁵ Подібні свідчення дали священники м. Буцнів Тернопільського деканату, сіл Коропець Потоцького деканату, Липиця Горшніа Завалівського деканату (Там само. Арк. 104 зв., 175 зв., 209 зв.).

³⁶ У с. Бережниця Жидачівського деканату "metryka nieoprawna" (Там само. Ркл-12, арк. 42 зв.); у с. Скнилів Білокам'янецького деканату священник хоч і мав оправлену метрику, "tylko nieporządnie" (Там само. Арк. 90 зв.).

³⁷ Наприклад, у с. Домарич Тернопільського деканату парох метрику "ma w Nowych Sexternach" (Там само. Ркл-11, арк. 211 зв.). У даному випадку під "секстернами" розуміється складка з шести подвійних аркушів (Polski słownik archiwalny. Warszawa, 1974. S. 76), яка слугувала священникові за формуляр для метричних записів.

реєстрації використовували окремі зшитки паперу (вони могли бути різного формату), котрі в той час масово продукували папірні й котрі були значно дешевшими, ніж стандартні, оправлені книги (такі, наприклад, як "Метрика" Й.Щумлянського 1687 р.). Таких зшитків, що мали до 24 сторінки, у священника могло бути декілька. Не завжди парохі після заповнення усіх чистих аркушів віддавали їх до справи³⁸, тому більшість з цих "секстерн" для нас безповоротно втрачені.

Зміст і характер записів, їх повнота, періодичність та послідовність висвітлені в протоколах візитацій також недостатньо. Тільки в одному випадку, при описі церкви Успіння Пресвятої Богородиці в Городенці, зазначено, що імена вписуються в метрику при хрещенні дітей³⁹. Ревізори часто скаржилися, що не можуть зрозуміти жодного рядка в метриці, що записи в ній інколи не могли відчитати й самі парохі⁴⁰. Обстежуючи церкву с. Олешків Заболотівського деканату, візитатор, говорячи про непридатність записів, образно зазначив, що вони — "ні к селу, ні к городу"⁴¹.

Візитатори змушені були звертати увагу на внутрішній зміст метричної документації, щоб переконатися в повноті записів, у ретельності та сумлінності парохів. Звичайно, результат такого ознайомлення виявлявся сумним. Так, під час візитації церков сіл Рудники Заболотівського деканату та Храбузна Поморянського деканату з'ясувалося, що місцеві душпастирі займалися фальшуванням метричних записів⁴². А парохі сіл Вулька Жовтанецька Кам'яно-Струмилівського та Гукалівці Золочівського деканатів взагалі не переймалися створенням свого іміджу перед візитаторами, заявивши їм відкрито, що нікого не вписують у свої метрики⁴³. У більш як 30 випадках ревізори констатували, що душпастирі "мало кого вписують", а метрики там існують, згідно із візитаційним протоколом, "більше для проформи", оскільки в них, як правило, можна було виявити "всього по кілька записів"⁴⁴. Про метрику с. Ланчин Жуківського деканату ревізори залишили такий запис: "Взагалі

³⁸ У с. Кабарівці Зборівського деканату парох "Metrykę pisze, tylko nieporządnie, bo w Sexterny nieoprawne" (Там само. Ркл-12, арк. 54 зв.); у с. Ремеївці Поморянського деканату метрику "ma pisaną iakożkolwiek, ale nie opravioną, Sexterna poroskrasane" (Там само. Ркл-11, арк. 159 зв.)

³⁹ "Imiona Chrzesciańskie daią się, a nie Pogańskie, dzieciom, ktorých zaraz po krzescie w Metrykę wpisuje" (Там само. Ркл-11, арк. 12 зв.)

⁴⁰ У с. Чехів Потоцького деканату священник "coś tam pogluzował, co nikt nie przeczyta" (Там само. Арк. 98); у с. Підгайчики Олівського деканату метрика хоча й мала непоганий зовнішній вигляд, писана "tylko charakterem niezwycaunym" (Там само. Ркл-12, арк. 73); у с. Побоч Золочівського деканату метрика "nie porządna, ani zrozumieć que ordine pisaną" (Там само. Арк. 71); у с. Неслухів Кам'яно-Струмилівського деканату метрика "jest, ale formą niezwycauną wpisuje" (Там само. Арк. 22); у с. Сарники Горішні Завалівського деканату парох метрику "cale ma nieporządna, bo coś Vartizatorum pokluzował, ale u Sam nie przeczyta" (Там само. Ркл-11, арк. 168 зв.); у с. Вурлів Поморянського деканату священник "Baptizatorum iakożkolwiek popisał, ale Matrimoniorum cale nie ku rzeczy, bo u Formą in Usitata u to tak rok coś począł u ni to, ni owo popisał" (Там само. Арк. 155 зв.); у с. Травотолоки Поморянського деканату душпастир "coś nagluzował, ale właśnie jak by iey nie było, iedno drugiego się nie trzyma" (Там само. Арк. 154).

⁴¹ "Teraz [Paroch] począł coś grzymolić Baptizatoru[m], ale, iak mówi przysłowie, ni k sелu, ni k horodu, ani formą zwycauną, ani to na komputurę należytey, bo gwazdał coś, że u przeczytać trudno" (Там само. Арк. 90).

⁴² У с. Рудники ревізори виявили, що парох "ma Baptizatorum po iednemu na rok zapisane świezym pisanem, znać, że się teraz na nie zdobywał" (Там само. Арк. 88-88 зв.), а в с. Храбузна "Baptizatorum et Matrimonialu[m] ma, ale tylko po iednemu na ieden zapisane, znać, że nieprawdziwie konnotowane" (Там само. Арк. 155).

⁴³ Там само. Ркл-12, арк. 18, 66.

⁴⁴ Там само. Ркл-11, арк. 17 зв., 19, 32, 35 зв., 48 зв., 73, 103 зв., 123, 124-124 зв., 119 зв., 122 зв., 131 зв., 162 зв., 163 зв., 164, 206; Ркл-12. Арк. 20 зв., 21, 34 зв., 44 зв., 46, 55-56 зв., 63, 75 зв., 77, 98, 99 зв., 100.

[ніби] немає, тільки хрещених мало що і шлюбів кілька"⁴⁵.

Дисциплінованіші душпастирі ретельніше ставилися до виконання своїх обов'язків. Так було у ряді сіл Гологірського, Жидачівського та Козівського деканатів, але й тут візитатори констатували, що в "метрики вписуються не всі хрещені та вінчані", "метрики не цілі записані" або що "метрики не завжди пишуться"⁴⁶. Іноді візитатори зауважували, що в метричних книгах відсутні початкові й кінцеві записи (наприклад, щодо сіл Дубівці Тернопільського деканату та Замулинці Заболотівського деканату⁴⁷).

Звертання ревізорами уваги на хронологію записів було радше винятком, аніж правилом. Оскільки відповідні відомості дають нам змогу якоюсь мірою реконструювати цю хронологію в окремих парафіях Львівської єпархії, наведемо їх повністю. У м. Маріамполі Устецького деканату метричні записи не вносилися протягом двох останніх років⁴⁸. У селах Колодне Тернопільського деканату та Матвіївці Заболотівського деканату записи про хрещення дітей також бракувало "за кілька років"⁴⁹. Значно більших пропусків у метриці — за сім років — допустився парох с. Белзець Білокам'янецького деканату⁵⁰. Переглянувши метрику в церкві Преображення Господнього м. Дунаєва Дунаївського деканату, візитатори виявили, що в книзі відсутні записи за останні вісім років⁵¹. У с. Плесківці Олівського деканату метрична книга практично не велася приблизно 13 років⁵², а в с. Янківці того ж деканату — аж 20!⁵³ Найдокладніше з усіх парафій візитатори обстежили записи в метриці Вознесенської церкви м. Козової. Виявилось, що в частині книги, де реєструвалися хрещення, відсутні записи від 1726 до 1730 р., натомість шлюбних записів бракувало за 1728-1732 рр.⁵⁴

Священики пояснювали масові прогалини в записях нечисленністю парафіян, тому що — "парафія мала", "немає кого хрестити" тощо⁵⁵. Так, парох с. Куличволя Кам'яно-Струмилівського деканату свідчив, що "мало що [в Метрику] вписує, бо немає кого, оскільки парохіян має 10"⁵⁶.

Занедбання священиками своїх душпастирських обов'язків турбувало не тільки вищих церковних достойників, але навіть рядових вірних. Вияв їх суспільно-еклезіологічної активності знаходимо в скарзі парафіян с. Дєрнів Городенківського деканату до свого пароха, що в того "метрика непорядна й мало коли [до неї щось] вписує"⁵⁷.

Причини відсутності метричних книг у парафіях. У 202 парафіях з 691 візитатори не виявили метричних книг взагалі. Причому вони переважно обмежувалися лаконічними записами⁵⁸, не конкретизуючи причин відсутності

⁴⁵ "Prawie wcale niema, tylko krzczonych mało co u ślubów kilka" (Там само. РкЛ-11, арк. 54).

⁴⁶ Там само. РкЛ-11, арк. 62, 192; РкЛ-12. Арк. 40, 102 зв., 103 зв., 104 зв.

⁴⁷ Там само. РкЛ-11, арк. 80, 210.

⁴⁸ Там само. Арк. 137 зв.

⁴⁹ Там само. Арк. 81, 210 зв.

⁵⁰ Там само. РкЛ-12, арк. 84.

⁵¹ Там само. РкЛ-11, арк. 161 зв.

⁵² "Nieporządna nieoprawna od lat circiter trzynaście nie wpisał więcej nad dziesięćora" (Там само. РкЛ-12, арк. 76 зв.).

⁵³ "Nikogo w nie cale nie wpisuje, kiedy od lat dwudziestu rok żaden Mało kogo Chrzczonech y Ślubow wpisywał" (Там само. Арк. 78).

⁵⁴ Там само. РкЛ-11, арк. 59.

⁵⁵ Там само. РкЛ-11, арк. 74 зв., 108 зв., 148 зв., 175, 176, 177; РкЛ-12. Арк. 28 зв.

⁵⁶ Там само. РкЛ-12, арк. 19.

⁵⁷ Там само. Арк. 27.

⁵⁸ Звичними були записи на кшталт "absolute niemasz", "cała nieporządna, bo iey absolutie niema", "niema", "nie pisze się", "nie pokazał", "nie produkował", "nie znajduią się", "non produxit", "penitus y papierku niema", "prawie wcale niema", "wcale niema", "żadnych absolute niema", "żadnych niema",

метрич. Найкритичнішим становище з реєстрацією природного руху населення склалося у Войнилівському, Жуківському та Олівському деканатах. Зокрема, у Войнилівському деканаті з 37 парафій метричні книги велися тільки в шести. А візитуючи с. Жуків Жуківського деканату, ревізор з прикритістю зазначив, що в цьому селі "парафіяльних книг так само немає, як і всюди в тому намісництві"⁵⁹. Не мала книг майже третина духовенства Блокам'янецького, Будилівського, Городенківського, Жидачівського, Зборівського, Кам'яно-Струmilівського, Потоцького деканатів. Подібна ситуація була не тільки в Руському воеводстві, але й на Поділлі. Так, підводячи підсумок оглядові Деражненського та Пłosкировського деканатів, візитатори констатували, що там "метрики рідко де знаходяться"⁶⁰.

Такий невідрадний стан справ із метричною реєстрацією в уніатських парафіях характерний не тільки для Львівської єпархії, але й загалом для Київської митрополії. Випускник Київської духовної академії Петро Левицький у своїй неопублікованій дисертації, опираючись на матеріалах генеральної візитації 1739-1741 рр., дійшов висновку, що метричні книги не вела більшість священників Київського воеводства⁶¹. Прийнято вважати, що у римо-католицькій церкві в Речі Посполитій у цьому плані становище було значно кращим, але й тут дослідники вказують на значні зловживання й занедбування⁶².

Можна твердити, що значна частина парохів виявляла нехтї до канцелярської роботи, котра вимагала ретельності й певних навиків. Нехтї була викликана й рядом інших причин. Насамперед впадає у вічі низький культурно-освітній рівень священників. Саме в тих парафіях, де не було метричних книг, візитатори фіксували аморальну поведінку парохів, занедбування ними своїх душпастирських обов'язків⁶³.

Дуже цікавими видаються зізнання самих священників, яких звинувачували в нехтуванні реєстрації обрядових чинів. Заяви парохів містять яскраві й різноманітні свідчення, в котрих відображено елементи масової свідомості українського кліру, його реакцію на нововведення 1720 р. Деякі зі священників свое небажання вести облік парафіян пояснювали тим, що метричні книги є невинуватою "новиною", не властивою їхній церковній традиції та звичаям їхніх батьків⁶⁴. Можна припустити, що, крім традиційного для середньовічного суспільства консерватизму і прив'язаності до "старовини"⁶⁵, у даному разі йдеться про пасивний опір частини духовенства уніатським нововведенням, якими в очах рядового кліру могли бути метричні книги як вияв латинства. Варто при цьому вказати на те, що у своїй "Метриці" Й.Шумлянський також зауважував, що деякі парохі трактували запроваджені Петром Могилою в Київській митрополії метричні книги як "новину", невідому їм та їхнім попередникам⁶⁶.

"zadnych penitus niema". Ці записи стосуються 83 церков, особливо церков Войнилівського д-ту.

⁵⁹ НМЛ, від. рукописів і стародруків, РкЛ-11, арк. 53.

⁶⁰ Там само. Арк. 180.

⁶¹ *Левицький П.* Уніатские визиты... С. 347.

⁶² *Крикун М.Г.* Питання демографії... С. 134; *Gieysztorowa I.* Wstęp do demografii... Warszawa, 1976. S. 201-202.

⁶³ У с. Торговиця Городенківського деканату візитатори зіткнулися з відкритим і зухвалим ігноруванням їхніх вимог: "Gdyśmy pytali o Metriki, odpowiedział: "U мене Metryka kytorka Dmytrycha" (НМЛ, від. рукописів і стародруків, РкЛ-11, арк. 34 зв.).

⁶⁴ Священик с. Волиця Жидачівського деканату метрик "nie pokazal u w zwyczaju dotych czas nie miał" (Там само. РкЛ-12, арк. 40 зв.); у с. Рудники Заболотівського деканату парох "powiedział, że tu dotych czas tego zwyczaju nie było" (Там само. РкЛ-11, арк. 87 зв.); у с. Янчин Рогатинського деканату душпастир рішуче заявив візитаторові: "Nasi Oycowie tego nie pisali u ia nie będą" (Там само. Арк. 112).

⁶⁵ Про поняття старовини в середньовічному суспільстві див.: *Кром М.* "Старина" как категория средневекового менталитета (по материалам Великого княжества Литовского XIV — начала XVII вв.) // *Mediaevalia Ucrainica: ментальність та історія ідей.* Київ, 1994. Т. 3. С. 68-85.

⁶⁶ Метрика. Арк. 6, 7 зв.

Відсутність у багатьох парафіях Львівської єпархії виробленої традиції реєстрації населення утруднювала повсюдне запровадження метричних книг. Іноді душпастирі тлумачили своє небажання вести метричну реєстрацію малолюдністю парафії⁶⁷. У даному разі, очевидно, маємо справу із розповсюдженою давньою практикою парохів покладатися на свою й своїх парафіян пам'ять. У малолюдних селах народження, вінчання та похорони справді були рідкісною подією, що могла відбуватися раз на кілька років. З такими випадками візитатори зустрілися в ряді парафій Войнилівського та Жуківського деканатів⁶⁸.

Метрики ставали також жертвами стихійних лих, крадіжок або просто губилися. Так, під час ревізії церкви с. Доброводи Тернопільського деканату з'ясувалося, що книги згоріли під час пожежі господарства пароха⁶⁹. Відсутність метричних книг у Делятинській парафії Жуківського деканату місцевий священик також пояснював пожежею, хоч йому візитатори й не дуже вірили⁷⁰. Щоб приховати свою недбалість, душпастирі часто-густо повідомляли єпископським посланцям, що нібито "віддали книги до оправи", "позичили на інше село" або "десь віддали до переписування"⁷¹. Парох с. Скоморохи Скалатського деканату заявив, що метрику загубив⁷², а, за словами пароха с. Купчинці Будилівського деканату, метричну книгу вкрав його ж дяк⁷³. Траплялися й такі неординарні випадки, коли священик заставляв метричну книгу в корчмі, будучи не в змозі розрахуватися з орендарем готівкою за "гостину". Зокрема, так вчинив парох с. Липці Заболотівського деканату, через що він досить довгий час не вів реєстрації новонароджених⁷⁴.

Візитатори виявляли факти записів обрядових чинів хрещення та вінчання на окремих аркушах, у різних зошитах і навіть на полях богослужбових книг. Священики не завжди мали кошти на опрацювання заповнених записами аркушів в окрему книгу, і в таких випадках змушені були робити записи де-небудь. Важко простежити статистику цього явища, позаяк візитатори не завжди зазначали його в протоколах, однак спробуємо хоча б з'ясувати, наскільки воно було характерним для Львівської єпархії. Загалом зафіксовано понад 20 подібних випадків. Проте видається, що їх було значно більше. Наприклад, у с. Залуче Заболотівського деканату місцевий священик записи про хрещення немовлят вів на "шпаргалках", причому й такого роду "метрична" реєстрація могла містити хронологічні пропуски (наприклад, парох сусіднього с. Матвіївці навіть на "шпаргалках" не мав записів за кілька останніх років⁷⁵). О. Іван Кобилянський із с. Обертин Жуківського деканату спочатку також нотував чини

⁶⁷ У с. Мармузович Білокам'янецького деканату візитатори з'ясували, що "metryki niema, bo... [Paroch] powiedział, na co, bo Parochianow wszystkich niema tylko N 6" (НМЛ, від. рукописів і стародруків, Ркл-12, арк. 87).

⁶⁸ Для прикладу наведемо кілька типових свідчень візитаторів: у с. Дора Жуківського деканату "Metryki żadney niema, bo u Parochia[n] tylko z dziesięć" (Там само. Ркл-11, арк. 57 зв.); у с. Загайпіль того ж деканату отець "Metryki dotąd żadney nie miał, bo powiadał, że od poświęcenia Swego ani Chrzciał, ani Slubow dawał" (Там само. Арк. 40); у с. Саджава священик "Metryki ieszcze żadney nie pisał, bo ani się krszcza, ani żenią, ponieważ niema komu" (Там само. Арк. 54 зв.-55); у с. Студнянка Войнилівського деканату парох "ekuzował się tym, że u nie pamientam, kiedym krścił" (Там само. Ркл-11, арк. 5 зв.).

⁶⁹ "Metryki niema, z Domowstwem u ze wszystką ruchomością zgorzała" (Там само. Арк. 207 зв.).

⁷⁰ "Powiada, że iakoby pogorzeć z domowstwem miała" (Там само. Арк. 56).

⁷¹ Там само. Арк. 104 зв. (с. Коропець Потоцького деканату), 149 зв. (с. Черемхів Княгининського деканату), 171 зв. (с. Підшумлянці Завалівського деканату), 218 зв. (с. Янівка Теревовлянського деканату); Ркл-12. Арк. 65 зв. (с. Перепельники Золочівського деканату), 101 зв. (с. Брикун Глогорівського деканату) та ін.

⁷² Там само. Ркл-11, арк. 202 зв.

⁷³ Там само. Арк. 122 зв.

⁷⁴ Візитатор зауважив, що цей душпастир "tylko Baptizatorum kilkorą zapisał, bo u tę u Żyda w Zabolotowie kilka lat za kilkanaście groszy przepite były u tam walały się" (Там само. Арк. 85 зв.).

⁷⁵ Там само. Арк. 81, 82 зв.

хрещення на окремих картках, але з 1730 р. перестав і це робити⁷⁶. Подібний стан візитатори застали в селах Гологорівського деканату Виписки⁷⁷, Олівського деканату Глядки⁷⁸, Журавненського деканату Монастирець⁷⁹, Тернопільського деканату Застінка⁸⁰, Жуківського деканату Обертин⁸¹ та ін. Парох с. Славна Поморянського деканату думався записувати метричні дані в рукописному календаріку (який, очевидно, тримав у себе вдома), що викликало здивування візитатора⁸². Деякі священники (як, наприклад, душпастир Завалівського деканату с. Юнашків⁸³) зшивали списані аркуші паперу в окремий зошит. Більшість карткових записів губилися в особистих паперах пароха або використовувалися не за призначенням. Метричні записи також потрапляли як маргіналії у богослужбові книги.

* * *

Реєстрація природного руху населення у Львівській єпархії в першій третині XVIII ст на практиці була далекою від того ідеалу, який виробили в 1720 р. отці Замоїського синоду. Станом на 1733 р. тільки в приблизно 270-280 парафіях із 690 Галицького та Львівського офіціалатів метричні книги велися достатньо кваліфіковано та належним чином зберігалися. Ще в 220-230 парафіях метричні книги мали численні хронологічні пропуски, причому вони містили, як правило, тільки дві категорії записів — про хрещення та вінчання, які до того ж хибували неточностями і неповнотою. А в 200 парафіях метричних книг не було взагалі.

Впадають у вічі й регіональні та соціотопографічні особливості метричної реєстрації людності: якщо в околицях Львова, в інших значних міських осередках (Бережани, Гроденка, Тернопіль) книги заповнювалися переважно сумлінно, то в сільській місцевості значна частина духовенства виявляла до цього недбалість. Особливо кричущі зловживання було виявлено на Прикарпатті — у Войнилівському та Устецькому деканатах.

Тож загалом вартість метричних книг зазначеного періоду як масового джерела для генеалогічно-демографічних досліджень є дуже сумнівною. Разом з тим слід пам'ятати, що в тогочасному українському поспільстві священник був єдиною компетентною особою, що переважно добре орієнтувалася в природному русі населення й могла в разі потреби надати достовірні відомості щодо народження, вінчання, смерті, вировизнання, етнічного та станового походження тієї чи іншої особи. Для першої третини XVIII ст джерелом таких даних були виключно метричні книги — в більшості випадків єдині церковні документи тодішніх парафіяльних архівів⁸⁴.

⁷⁶ Там само. Арк. 51.

⁷⁷ "[Metryki] nie pokazał, exkuzował się, że nie zastał, a co okrzyki, konnotatkę pokazał" (Там само. Ркл-12, арк. 103).

⁷⁸ "Metryki nie pisze, tylko po karteluszach" (Там само. Арк. 78 зв.).

⁷⁹ "[Metrika] niorządna, tylko na Karteczkach pisze, aby się pisało" (Там само. Арк. 37).

⁸⁰ "Metryki kылka kartek dla proformy trzyma" (Там само. Ркл-11, арк. 205).

⁸¹ "Tylko coś zszeszczonych na raptularzyku ponotował, y to już od Roku 1730 y Notaty niema" (Там само. Арк. 51).

⁸² "Metryki żadney niema, coś w kalendarzu na powszywanych, iak to pospolicie bywa, gołych kartach pozapisywał, i to wyczytać nie można, y aringą przedziwną, cale nie ku rzeczy" (Там само. Арк. 156).

⁸³ Там само. Арк. 169 зв.

⁸⁴ Про те, що метрики були чи не єдиними церковними документами парафіяльних архівів, свідчать їх тогочасні стереотипні назви — "книги парафіяльні": "Księg Parochialnych czyli Metryk mało co ma", "Księgi parochialne baptyzatorum et contrahentium zupełnie" (НМЛ, від. рукописів і стародруків, Ркл-11, арк. 15, 23).